

Gemeenten, Mantelzorg en Vrijwilligerszorg

**Ondersteuning van mantelzorg en
vrijwilligerszorg**

Mezzo

Auteur: Mezzo
Bunnik, juli 2007

Inhoudsopgave

VOORAF	3
SAMENVATTING.....	3
1. INLEIDING.....	4
MANTELZORG EN VRIJWILLIGERZORG	4
ONDERSCHEID TUSSEN MANTELZORG EN VRIJWILLIGERSZORG	4
2. DE (WETTELIJKE) TAKEN VAN GEMEENTEN IN HET KADER VAN DE WMO OP HET GEBIED VAN MANTELZORG EN VRIJWILLIGERSZORG	6
3. VOORZET VOOR GEMEENTELIJK BELEID TER ONDERSTEUNING VAN MANTELZORGERS	7
INSPRAAKMOGELIJKHEDEN	7
<i>De noodzaak om mantelzorgers te betrekken bij beleid.....</i>	7
<i>Platforms belangenbehartiging mantelzorg.....</i>	7
ONDERSTEUNING VAN MANTELZORGERS	8
<i>Ondersteuningsbehoefte van mantelzorgers.....</i>	8
<i>Ondersteuning: het vliegwiel gaande houden.....</i>	8
<i>Steunpunten Mantelzorg.....</i>	8
<i>De functies uit het vliegwiel in relatie tot aanbod steunpunten mantelzorg.....</i>	9
<i>Overige functies uit het vliegwiel in relatie tot gemeentelijk beleid.....</i>	10
4. VOORZET VOOR GEMEENTELIJK BELEID T.A.V. INTENSIEVE VRIJWILLIGE HULP THUIS (VRIJWILLIGERSZORG).....	12
WAT IS VRIJWILLIGERSZORG	12
<i>Vormen van intensieve vrijwilligerszorg.....</i>	12
<i>Vraag en aanbod bij vrijwilligerszorg.....</i>	12
<i>Samenhangend pakket.....</i>	13
<i>wachtlijsten.....</i>	13
<i>Financiering van vrijwilligerszorg.....</i>	13
5. MEER INFORMATIE.....	14
<i>Enkele interessante websites.....</i>	14
<i>naslagwerk</i>	14
<i>Advies.....</i>	14
<i>Mantelzorglijn.....</i>	14
6. OVER MEZZO	15
<i>Belangenbehartiging.....</i>	15
<i>Ondersteuning.....</i>	15
BIJLAGE, VliegwiEL MANTELZORGONDERSTEUNING	17

Vooraf

Met de invoering van de Wmo hebben de gemeenten in Nederland de regierol om mantelzorg en vrijwilligerszorg te stimuleren en te versterken en om mantelzorgers te ondersteunen. De basis hiervoor ligt in het Wmo prestatieveld 4: ondersteuning van mantelzorgers en vrijwilligers. Maar ook op de andere prestatievelden in de Wmo (bijvoorbeeld sociale cohesie) of op beleidsterreinen buiten de Wmo (bijvoorbeeld wonen of sociale zaken) kunnen en moeten gemeenten maatregelen nemen die de positie van mantelzorgers en vrijwilligerszorg versterken. Mezzo geeft in deze notitie een voorzet hoe gemeenten dit vorm kunnen geven.

De opbouw van deze notitie is als volgt:

- Hoofdstuk 2 behandelt de wettelijke taken die de gemeenten in het kader van de Wmo uit moeten voeren
- Hoofdstuk 3 geeft een voorzet voor het gemeentelijk Wmo beleid op het terrein van de ondersteuning van mantelzorgers
- Hoofdstuk 4 geeft een voorzet voor beleid op het terrein van de vrijwilligerszorg

Samenvatting

In Nederland ontvangen veel kwetsbare burgers hulp van familieleden, vrienden en andere naasten, de *mantelzorgers*. Daarnaast zijn er nog vele *vrijwilligers* die de zorg en aandacht voor anderen op zich nemen. Deze hulpvragers kunnen door mantelzorgers en vrijwilligers beter deelnemen aan de samenleving. Gemeenten kunnen een impuls geven aan de onderlinge zorg van inwoners en de ondersteuning die burgers hierbij nodig hebben organiseren. Specifieke aandacht is gewenst voor de volgende thema's:

Mantelzorg

- **Inspraakmogelijkheden.** Het centraal stellen van de vraag en de stem van mantelzorgers bij het gemeentelijke mantelzorgbeleid.
- **Informatie en advies.** Het bekendmaken van het ondersteuningsaanbod bij mantelzorgers en het opsporen van *verborgen* mantelzorgers.
- **Individuele ondersteuning.** Het ontwikkelen van een basispakket dat is gericht op de directe individuele ondersteuning, zoals praktische hulp, individuele gesprekken, cursussen en groepscontacten.
- **Respijtzorgvoorzieningen.** Het mogelijk maken van tijdelijke overname van zorg door professionals of vrijwilligers en 24-uurs noodopvang bij uitval van de mantelzorger.
- **Combinatie mantelzorg en werk.** Het nemen van maatregelen die het mogelijk maken om zorg en arbeid te kunnen combineren.
- **Financiële en materiële steun.** Het wegnemen van financiële en materiële drempels.

Vrijwilligerszorg

- **Samenhangend pakket vrijwilligerszorg.** Om te komen tot een passende match en een duurzame ondersteuningsrelatie tussen hulpvrager (en hun mantelzorger) en vrijwilligers is professionele ondersteuning en begeleiding noodzakelijk.
 - **Wegwerken wachtlijsten.** Voor iedere hulpvrager of mantelzorger waarbij de inzet van een vrijwilliger een meerwaarde heeft, moet een vrijwilliger beschikbaar zijn.
- Mezzo, Landelijke Vereniging voor Mantelzorgers en Vrijwilligerszorg, pleit voor het behoud van de opgebouwde expertise en voor de verdere uitbouw van het bestaande aanbod aan informele zorg. Bestaande, goed werkende voorzieningen moeten de basis zijn voor verdere versterking. Dit om de bestaande (gespecialiseerde) expertise te behouden, een antwoord te bieden op de toenemende vraag van mantelzorgers en om wachtlijsten in de vrijwilligerszorg weg te werken.

1. Inleiding

Mantelzorg en Vrijwilligerzorg

In Nederland ontvangen veel kwetsbare burgers hulp van familieleden, vrienden en andere naasten, de *mantelzorgers*. Daarnaast zijn er nog vele *vrijwilligers* die de zorg en aandacht voor anderen op zich nemen. Door deze zorg op zich te nemen, wordt de kwaliteit van leven voor degenen die de zorg ontvangen bevorderd.

De betekenis van mantelzorg en vrijwilligerszorg voor de samenleving is groot. Nederland telt ongeveer 3,7 miljoen mantelzorgers¹. Zo'n 2,4 miljoen mantelzorgers zorgen meer dan acht uur per week of langer dan drie maanden. 750.000 mantelzorgers (4,7 % van de bevolking) zorgen langdurig voor hun naaste (meer dan 8 uur per week en langer dan 3 maanden) Zij zorgen vaak jarenlang en zeer intensief. Van deze groep zijn ongeveer 200.000 mantelzorgers (1,2 % van de bevolking) zwaar tot overbelast.

Over het aantal vrijwilligers dat zorg verleent lopen de schattingen uiteen. Een voorzichtige schatting van het aantal actieve vrijwilligers in de zorg betreft meer dan 300.000 vrijwilligers². Een deel van deze vrijwilligers komt 1 op 1 thuis bij mensen met een ernstige ziekte of handicap of met psychiatrische problemen. Soms is het een direct verzoek van de hulpbehoevende die een vrijwilliger zoekt om te kunnen praten over de ziekte of handicap, voor de afleiding, voor uitstapjes of om niet geïsoleerd te leven. Soms vraagt de mantelzorger om een vrijwilliger die de zorg tijdelijk overneemt. In dat geval spreken we over respijtzorg (door vrijwilligers) Op dit moment bieden organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg³ ondersteuning aan zo'n 15.000 hulpbehoevenden en mantelzorgers per jaar. Mezzo schat de totale hulpvraag van deze vorm van zorg op 40.000 a 50.000 mensen per jaar. Dat betekent de vraag groter is dan het aanbod. De organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg kampen daarom ook met wachtlijsten.

Onderscheid tussen mantelzorg en vrijwilligerszorg

Bij mantelzorg gaat het om steun die mensen elkaar binnen hun sociale netwerk geven. Georganiseerde vrijwilligerszorg voegt hier vergelijkbare steun aan toe en kan de kracht en behoud van het netwerk ten goede komen. Mantelzorg en vrijwilligerszorg liggen zo in elkaars verlengde. Maar er zijn ook verschillen: waar vrijwilligers kiezen om zorg te verlenen, zijn mantelzorgers veelal zonder bewuste keuze in de zorgsituatie terechtgekomen.

¹ *Mantelzorg. Over de hulp van en aan mantelzorgers*. J.M. Timmermans (red.). SCP, Den Haag, 2003

² *Hoe stevig is het cement? Positie van vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties in de zorg*. E. Plempers, e.a.: Verwey-Jonker Instituut / NIZW, Utrecht, 2006

³ De organisaties voor Intensieve Vrijwilligerszorg die bij Mezzo zijn aangesloten zijn de organisaties voor Vrijwillige Thuishulp, Buddyzorg en Vriendendiensten

Tabel 1 Onderscheid mantelzorgers en vrijwilligers

Mantelzorgers	Vrijwilligers
<ul style="list-style-type: none"> - Mantelzorg vloeit voort uit een familierelatie of vriendschap en is ongeorganiseerd; de basis is persoonlijke betrokkenheid. - Mantelzorg overkomt iemand en is dus vaak geen keuze. - Mantelzorg houdt nooit op en duurt soms 24 uur per dag, zeven dagen per week. - Mantelzorgers moeten alles doen, ook de taken die hem/haar niet liggen. - Mantelzorgers lopen het risico om lichamelijk en psychisch overbelast te raken. - Mantelzorgers worden door de intensieve zorg vaak beperkt in het onderhouden van sociale contacten. - Mantelzorg wordt vanzelfsprekend gevonden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vrijwilligers verrichten hun werkzaamheden onverplicht en onbetaald ten behoeve van (onbekende) anderen, in georganiseerd verband. - Vrijwilligerswerk is een bewuste keuze. - Vrijwilligers bepalen zelf hoeveel tijd ze willen besteden aan vrijwilligerswerk. - Vrijwilligers kunnen de aard van de werkzaamheden zelf bepalen. - Vrijwilligerswerk wordt als ontspanning ervaren. - Door het vrijwilligerswerk breiden vrijwilligers hun sociale netwerk uit. - Vrijwilligerswerk wordt als een persoonlijke verrijking gezien.

2. De (wettelijke) taken van gemeenten in het kader van de Wmo op het gebied van mantelzorg en vrijwilligerszorg

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) legt de verantwoordelijkheid voor mantelzorg- en vrijwilligersbeleid neer als prestatieveld bij gemeenten. Gemeenten krijgen een **regierol** op dit terrein.

Dit houdt in:

- dat gemeenten in hun *Wmo-beleidsplannen aangeven* hoe zij mantelzorgers en vrijwilligerszorg willen ondersteunen;
- dat gemeenten *maatregelen nemen* zoals het opnemen van mantelzorgers als doelgroep in het Wmo-loket, het vaststellen van een specifiek ondersteuningsbeleid voor mantelzorg en vrijwilligerszorg, maar ook het zorgen voor aanpassingen binnen het bestaande gemeentelijke zorg- en welzijnsbeleid ten behoeve van mantelzorgers en vrijwilligers als ook het voeren van beleid zodat partnerorganisaties in zorg en welzijn hun aanbod aanpassen;
- dat gemeenten *belanghebbenden* betrekken bij het opstellen van het beleid. Dat betreft zowel de doelgroepen van vrijwilligerszorg (mensen met een handicap, chronische ziekte en mensen met psychiatrische problemen) als ook een vertegenwoordiging van mantelzorgers.

Naast de regierol heeft de gemeente vanaf 2007 de taak om het werk van Steunpunten Mantelzorg en organisaties voor Vrijwillige Thuishulp, Buddyzorg en Vriendendiensten financieel mogelijk te maken. Men ontvangt hiervoor onder meer de middelen die vroeger via de subsidieregeling CVTM⁴ werden beschikbaar gesteld.

Binnen de Wmo is het compensatiebeginsel een belangrijk concept: mensen met een beperking zo ondersteunen dat zij maatschappelijk actief kunnen blijven. Dit geldt ook voor mantelzorgers en vrijwilligers.

Dat betekent dat:

- gemeenten zodanige voorwaarden scheppen dat mantelzorgers en vrijwilligers kunnen blijven zorgen voor hun naaste én daarnaast ook maatschappelijk actief kunnen blijven (tijd voor werk, hobby's, sociale contacten). Indien zij in hun maatschappelijk functioneren worden beperkt kunnen zij een beroep doen op voorzieningen die hen ondersteunen.

Overigens draagt vrijwilligerszorg er duidelijk toe bij dat burgers met een handicap of chronische ziekte maatschappelijk actief blijven (of opnieuw actief kunnen worden).

Binnen de Wmo is prestatieveld 4 (ondersteuning van mantelzorgers en vrijwilligers) het duidelijkste handvat voor het ontwikkelen van beleid. Maar veel organisaties leveren ook voorzieningen binnen andere prestatievelden/beleidssterreinen, zoals het bevorderen van sociale cohesie en het doorbreken van sociaal isolement van mensen met psychiatrische problemen.

Wanneer gemeenten hun taak oppakken dan leveren zij een bijdrage aan:

- het behoud en de versterking van de ondersteuning van mantelzorgers;
- het behoud en de versterking van de ondersteuning van mensen die als vrijwilliger 1 op 1 thuis worden ingezet bij mensen met een ernstige handicap, chronische ziekte of psychiatrische problemen;
- taakverlichting specifiek voor mantelzorgers die de zorg nu als een zware belasting of zelfs overbelasting ervaren;
- vermindering van de wachtlijsten in de vrijwilligerszorg.

⁴ CVTM staat voor Coördinatie Vrijwillige Thuishulp en Mantelzorgondersteuning. Deze regeling bestond tot en met 2006. 2007 is een overgangsjaar. In 2008 worden de middelen volgens een verdeelsleutel over de gemeenten verdeeld.

3. Voorzet voor gemeentelijk beleid ter ondersteuning van mantelzorgers

Inspreekmogelijkheden

Gemeenten hebben de taak om haar inwoners te betrekken bij het opstellen van het beleid. Het gaat dan ook om de doelgroepen van vrijwilligerszorg (mensen met een handicap, chronische ziekte en mensen met psychiatrische problemen) en om de vertegenwoordiging van mantelzorgers in de gemeente.

DE NOODZAAK OM MANTELZORGERS TE BETREKKEN BIJ BELEID

Mezzo is van mening dat belangenbehartiging van en door mantelzorgers van belang is en met urgentie moet worden opgepakt. Dit is ook de mening van staatssecretaris Bussemaker. In de eerste Voortgangsrapportage Wet maatschappelijke ondersteuning zet zij kanttekeningen bij de vertegenwoordiging in de Wmo-adviesraden. Zij zegt hierover: 'Op de terreinen van de Wmo die nieuw zijn voor gemeenten of waar in ieder geval burger- en cliëntenparticipatie nieuw is, staan veel gemeenten voor de taak nog een goede vertegenwoordiging te organiseren. Het gaat hier dan om bijvoorbeeld jeugd, de geestelijke gezondheidszorg en vrijwilligers en mantelzorgers. Het is belangrijk dat gemeenten actief zorg gaan dragen voor een brede vertegenwoordiging.'

PLATFORMS BELANGENBEHARTIGING MANTELZORG

Mezzo werkt al sinds 2003 aan het versterken van de collectieve belangenbehartiging van mantelzorgers door het ontwikkelen van Platforms Belangenbehartiging Mantelzorg; eerst op regionaal niveau en met de invoering van de WMO stimuleert Mezzo ook de lokale vertegenwoordiging van mantelzorgers. De Platforms Belangenbehartiging Mantelzorg zijn momenteel vooral regionaal georganiseerd en stellen problemen en knelpunten aan de orde bij onder meer gemeenten, zorgverzekeraars, indicatiestellers en zorginstellingen. Ze werken samen met relevante organisaties, als Steunpunten Mantelzorg, ouderenbonden, Alzheimerverenigingen en andere patiënten- en consumentenorganisaties. Platforms Belangenbehartiging Mantelzorg bestaan uit mantelzorgers en ex-mantelzorgers. Een actieve inbreng van mantelzorgers in de WMO-adviesraden is gewenst, maar helaas blijkt dit in de praktijk niet altijd mogelijk of toereikend te zijn. Het probleem bij mantelzorgers is dat men vaak in de eerste plaats opkomt voor de problemen van degene voor wie men zorgt, en de eigen problemen en ondersteuningsbehoefte daaraan ondergeschikt maakt. Bovendien is het voor veel mantelzorgers lastig om bestuurlijk actief te zijn en zich daarmee voor een langere periode aan een advies- of inspraakorgaan te verbinden. Veel mantelzorgers zijn (dreigend) overbelast en beschikken derhalve niet over de voor een goede belangenbehartiging noodzakelijke tijd en energie.

Voor sommige mantelzorgers is goede vervangende zorg (respitzorg) een uitkomst om toch deel te kunnen nemen in de Wmo-adviesraad. Indien er geen mantelzorger vertegenwoordigd kan zijn, kan ook gedacht worden aan andere vormen om het specifieke geluid van mantelzorgers naar voren te laten komen. Denk bijvoorbeeld aan een mantelzorgenquête, panelbijeenkomsten of groeps gesprekken. De lidorganisaties van Mezzo kunnen u hierbij helpen.

Ondersteuning van mantelzorgers

ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE VAN MANTELZORGERS

Het is belangrijk dat gemeenten zicht hebben op het aantal mantelzorgers en hun specifieke ondersteuningsbehoefte. Op basis van landelijk onderzoek van het SCP⁵ neemt Mezzo als vuistregel dat gemeenten zich minimaal moeten richten op de groep van 4,7% van de bevolking die langdurig en intensief voor een ander zorgt. Voor deze groep moet een goed ondersteuningsaanbod beschikbaar zijn. Acute aandacht vraagt de groep van 1,2% van de bevolking die zwaar belast of zelfs overbelast is. Gemeenten moeten zich in ieder geval op deze groep richten.

Tabel 2 Behoeftte aan mantelzorgondersteuning en respijtzorg

Soort hulpvraag	Aantal hulpvragen ⁶
Informatie en advies	187.500
Emotionele ondersteuning	112.500
Lotgenotencontact	37.500
Respijt oppas/vervangende mantelzorg thuis	127.500
Respijt kortdurend verblijf	75.000

ONDERSTEUNING: HET VLEIOWIEL GAANDE HOUDEN

Een praktisch handvat voor het ondersteuningsaanbod van mantelzorgers wordt geboden door het Vliegwiol dat is ontwikkeld door het Expertisecentrum Informele Zorg (EIZ) (zie ook bijlage 1). Centraal in het Vliegwiol staat de belangenbehartiging van mantelzorgers. Concrete ondersteuning wordt geboden door:

- Informatie, advies en steun;
- Samenwerking van mantelzorgers met en (h)erkenning door zorgverleners;
- Respijtzorg en praktische hulp;
- Maatregelen voor de combinatie van arbeid en zorg;
- Financiële steun;
- Materiële steun.

Het Vliegwiol laat zien dat met een relatief kleine investering de mantelzorg(er) gaande gehouden kan worden.

Mezzo vindt dat gemeenten in hun regierol er zorg voor moeten dragen dat het vliegwiol in hun gemeente gaat draaien, en blijft draaien. Het is daartoe van belang dat de bestaande expertise en het aanbod van Steunpunten Mantelzorg wordt voortgezet en versterkt. Deze organisaties hebben immers brede expertise en geven de concrete ondersteuning op individueel niveau.

STEUNPUNTEN MANTELZORG

De afgelopen jaren zijn er overal in het land Steunpunten Mantelzorg ontstaan. Het tempo en de wijze waarop dat is gebeurd is niet overal hetzelfde geweest. Soms is er in een aantal gemeenten slechts een klein steunpunt opgericht. Soms zijn er grotere organisaties ontstaan die een groot aantal ondersteuningsvoorzieningen bieden. De medewerkers van steunpunten zijn professionals die uitgaan van de specifieke ondersteuningsbehoefte van mantelzorgers.

⁵ *Mantelzorg. Over de hulp van en aan mantelzorgers.* J.M. Timmermans (red.). SCP, Den Haag, 2003
Uiteraard verdient het aanbeveling dat een gemeente – in samenwerking met de belangenbehartigers – nader onderzoekt wat de specifieke ondersteuningsbehoefte is. Daarmee kan het beleid in de komende jaren verder worden vormgegeven.

⁶ De cijfers in de tabel betreffen alleen de ondersteuningsvragen van langdurig zwaarbelaste mantelzorgers. De cijfers vormen dus geen afspiegeling van de totale omvang van de ondersteuningvraag van mantelzorgers. Bron: SCP 2003.

Zij beschikken hiertoe over de noodzakelijke kennis, vaardigheden en het netwerk met bijvoorbeeld andere organisaties.

Omdat het werkveld nog sterk in ontwikkeling is, en omdat de financiële ondersteuning nog achterblijft bij de vraag wordt in praktijk nog maar een beperkt deel van de 1,2% zwaar of overbelaste mantelzorgers daadwerkelijk bereikt.

DE FUNCTIES UIT HET VLEGGWIEL IN RELATIE TOT AANBOD STEUNPUNTEN MANTELZORG

Informatie, advies en steun

Steunpunten Mantelzorg bieden directe individuele ondersteuning aan mantelzorgers. Het gaat om een scala aan activiteiten (individuele gesprekken, begeleiding, praktische hulp, cursussen en groepscontacten) die er op gericht zijn om de mantelzorgers zo te ondersteunen dat hij/zij de regie kan houden om te blijven mantelzorgen.

Ook draagt het Steunpunt Mantelzorg zorg voor goede, up to date informatie voor mantelzorgers via websites, folders, nieuwsbrieven en andere PR activiteiten die mantelzorgers informeren over de bestaande ondersteuningsmogelijkheden. Op 10 november, de Dag van de Mantelzorg, organiseren de steunpunten tal van activiteiten gericht op ontspanning en ontmoeting, maar ook op herkenning.

Samenwerking van mantelzorgers met en (h)erkenning door zorgverleners

Naast de directe ondersteuning richten Steunpunten Mantelzorg zich ook op partners in zorg en welzijn zodat zij *mantelzorgers en hun knelpunten herkennen*. Uit onderzoek is gebleken dat ondersteuning door de bestaande voorzieningen in een regio meestal ontoereikend zijn^{7 8}. Zorgverleners en andere functionarissen zijn voornamelijk gericht op de zorgbehoevende waardoor de mantelzorgers te weinig de erkenning en ondersteuning krijgen die noodzakelijk is. Bovendien kan de omstandigheid van een mantelzorgers zeer complex zijn en vraagt de ondersteuning en de organisatie ervan specifieke kennis en vaardigheden die binnen het bestaande aanbod onvoldoende aanwezig is.

Steunpunten Mantelzorg kunnen bijvoorbeeld zorgdragen voor:

- Het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van het Wmo-loket. Het Wmo-loket heeft een belangrijke functie in het informeren van de brede groep van langdurig en intensief zorgende mantelzorgers. Het is van groot belang dat mantelzorgers door het loket worden beschouwd als doelgroep en dat er goed informatiemateriaal aanwezig is. Het loket kan doorverwijzen naar het gespecialiseerde aanbod van de Steunpunten Mantelzorg. Tegelijkertijd kan het Steunpunt Mantelzorg het loket ondersteunen in het aanleveren van informatie en deskundigheid (trainingen van personeel, opname van mantelzorg in werkprotocollen, etc).
- Het samenwerken met thuiszorgorganisaties zodat deze overbelasting bij mantelzorgers signaleren, hen informatie bieden, doorverwijzen en zelf ondersteuning bieden met bijvoorbeeld respijtzorg.

Respijtzorg en praktische steun

Een aantal Steunpunten Mantelzorg biedt ook rechtstreekse praktische steun, zowel hulp bij het regelen en organiseren (bijvoorbeeld het invullen van formulieren voor het aanvragen van professionele zorg) als de inzet van vrijwilligers voor de overname van de zorg. Dit laatste punt, respijtzorg door een vrijwilliger, komt terug in hoofdstuk 4.

⁷ *Mantelzorgondersteuning op gemeentelijk niveau. Eindverslag van een onderzoek naar het bereiken van mantelzorgers door gemeentelijke overheden en instellingen.* T. Schreuder Goedheijt. NIS Utrecht, 2002

⁸ *Ondersteuning mantelzorgers door hulp- en dienstverleners, ledenraadpleging LOT, Bunnik, 2002*

Financiering van Steunpunten Mantelzorg

Mezzo pleit voor:

- *Behoud van opgebouwde expertise.* Mezzo pleit voor behoud van het aanbod aan informele zorg en van de succesvol opgebouwde expertise bij de Steunpunten Mantelzorg. Bestaande, goed werkende voorzieningen moeten de basis zijn voor verdere versterking. Mezzo roept gemeenten op om bovenstaande functies uit het vliegwiel daarom samen met het Steunpunt Mantelzorg op te pakken.
- *Voldoende volumegroei om aan toenemende vraag informele zorg te voldoen.* Overall in het land bestaat nog steeds een tekort aan voorzieningen waarop mantelzorgers en vrijwilligerszorg een beroep kunnen doen. Bovendien is een groei naar de vraag van ondersteuning mantelzorg en bemiddeling vrijwilligerszorg te verwachten. Mezzo vindt het wenselijk om in een aantal stappen toe te werken naar een ondersteuning van 100% van de groep zwaar belaste mantelzorgers. Voor veel gemeenten zou als eerste stap een minimaal bereik van 20% (dus 0,24% van de bevolking) als doelstelling gehanteerd kunnen worden.

OVERIGE FUNCTIES UIT HET VLEIOWIEL IN RELATIE TOT GEMEENTELIJK BELEID

Hieronder vindt u nog een aantal functies uit het vliegwiel die niet tot het aanbod van Steunpunten Mantelzorg behoren, maar die wel in gemeentelijk beleid vertaald moeten worden.

Informatie, advies en steun

Veel mantelzorgers weten niet dat ze mantelzorgers zijn en zijn ook niet bekend met het ondersteuningsaanbod. Gemeenten kunnen als regisseur van de Wmo - naast de mantelzorgers die zij bereiken via het loket - hulp- en dienstverleners (zoals thuiszorginstellingen, welzijnsorganisaties en intramurale instellingen) instrueren deze moeilijk bereikbare mantelzorgers te signaleren en te informeren. Het netwerk en de expertise van de Steunpunten Mantelzorg kan hierbij worden benut. Daarnaast kan PR helpen om moeilijk bereikbare doelgroepen te bereiken (bijvoorbeeld allochtone mantelzorgers, mantelzorgers die zorgen voor iemand in de GGZ en jonge mantelzorgers)

Respijtzorg en praktische hulp

Even op adem komen is voor veel mantelzorgers een luxe. Mezzo is van mening dat mantelzorgers het recht zouden hebben op minimaal 4 uur per week overname van de zorg. Die zorg kan thuis overgenomen worden of buitenshuis, door vrijwilligers of door professionals. Daarnaast moeten mantelzorgers de zekerheid hebben van 24-uurs noodopvang bij onverwachte uitval van de mantelzorg, bijvoorbeeld door ziekte.

Gemeenten moeten:

- meewerken aan een breed pakket van respijtzorgvoorzieningen
- zorgaanbieders motiveren en aanspreken om aandacht te besteden aan respijtzorg

Maatregelen voor de combinatie van arbeid en mantelzorg

Voor mantelzorgers is het moeilijk om de zorg voor hun naaste te combineren met een betaalde baan.

Gemeenten moeten daarom in ieder geval beleid voeren op de volgende punten:

- mantelzorgers in uitkeringssituaties (gedeeltelijke) ontheffing te verlenen van hun sollicitatieplicht;
- training of begeleiding te bieden aan herintredende ex-mantelzorgers;

- zelf een goede werkgever te zijn voor mantelzorgverlenende werknemers, door een mantelzorgvriendelijke organisatiecultuur te creëren.

Financiële steun

Het verlenen van mantelzorg brengt in veel gevallen extra kosten mee. Denk aan reis- of telefoonkosten en het extra laten draaien van de wasmachine. Bovendien leidt het verlenen van mantelzorg soms tot derving van inkomsten uit arbeid, omdat veel mantelzorgers geen carrière maken, minder gaan werken of hun baan zelfs helemaal opzeggen. Dit omdat mantelzorg en arbeid niet in alle gevallen goed te combineren is. Mezzo vraagt gemeenten:

- om mantelzorgers met een uitkering of laag inkomen een vergoeding te geven;
- om de kosten die mantelzorgers maken (gedeeltelijk) te vergoeden.

Materiële steun

Naast financiële steun kunnen gemeente ook maatregelen nemen op het gebied van bijvoorbeeld wonen en vervoer:

- Wonen: Veel zorgvragers en mantelzorgers zouden graag dicht bij elkaar wonen om sneller aanwezig te kunnen zijn in geval van acute nood, maar ook de reistijd te beperken om daarmee de mantelzorger iets te ontlasten. Gemeenten verkeren in de positie om zorgvragers en mantelzorgers te ondersteunen bij deze woonwensen. Maatregelen zouden kunnen zijn om een voorrang te geven aan mantelzorgers bij huurwoningen en een bepaald percentage van het aantal woningen beschikbaar te houden voor mantelzorgers.
- Vervoer: een aanzienlijk aantal mantelzorgers woont niet in de directe omgeving van de zorgvrager. Zij reizen regelmatig per auto of openbaar vervoer om bij de zorgvrager te kunnen zijn. Maatregelen zouden kunnen zijn: (tijdelijke) parkeervergunningen te verstrekken aan mantelzorgers gedurende de zorgperiode.

Overige maatregelen

- Geen verzwaaring belasting. Voorgaande maatregelen zijn alle bedoeld om overbelasting tegen te gaan. Het effect van deze maatregelen kan worden teniet gedaan als tegelijkertijd de druk op mantelzorgers toeneemt. Van belang is daarom dat het begrip *gebruikelijke zorg* niet onnodig wordt opgerekt.
- Mantelzorgers een duidelijke positie geven bij de indicatiestelling en zorgen dat zij bezwaar kunnen aantekenen tegen indicaties;
- Respijtzorg mee te indiceren binnen de indicatie om overbelasting van de mantelzorger te voorkomen;
- Zich flexibel op te stellen om uitruil mogelijk te maken tussen huishoudelijke verzorging (Wmo) en persoonlijke verzorging (AWBZ).
- Praktische hulp: Biedt mantelzorgers praktische hulpmiddelen, zoals tilhulpmiddelen, zodat zij de zorg kunnen leveren.
- Bijzondere doelgroepen: Aandacht voor bijzondere doelgroepen mantelzorgers is wenselijk, zoals jongeren, allochtonen en mantelzorgers in de geestelijke gezondheidszorg.

4. Voorzet voor gemeentelijk beleid t.a.v. intensieve vrijwillige hulp thuis (vrijwilligerszorg)

Wat is vrijwilligerszorg

De gemeente heeft een regierol in het stimuleren en ondersteunen van mensen die zich als vrijwilliger voor hun naaste willen inzetten. Vrijwilligers zorgen voor iemand in een complexe situatie en bieden aanvullende zorg. Door het één op één contact geven zij sociale en emotionele steun en doorbreken zij een mogelijk (dreigend) sociaal isolement.

De gemeente heeft vanuit haar regiefunctie een stimulerende en ondersteunende rol; zij kan bijdragen dat mensen als vrijwilligers voor elkaar willen zorgen en daartoe voldoende zijn toegerust.

Bij de inzet van vrijwilligers in een complexe (zorg)situatie is het van belang dat er oog is voor de wensen en mogelijkheden van de hulpvrager (en hun mantelzorgers), er een passende match plaatsvindt tussen hulpvrager en vrijwilliger. Daarnaast moeten vrijwilligers goed getraind en begeleid worden.

De organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg zetten vrijwilligers in bij mensen in kwetsbare situaties, waarbij 'meedoen' aan de samenleving centraal staat. Het gaat daarbij over zogenaamd 1-op-1 contact. De organisaties zorgen voor een zorgvuldige koppeling tussen de hulpvrager en de vrijwilliger. Vriendschappelijk contact staat centraal; vrijwilligers worden ook wel maatjes genoemd. De vrijwilligers worden met zorg geworven, geselecteerd, getraind en begeleid. De organisaties werken met betaalde coördinatoren, zodat kwaliteit en continuïteit gewaarborgd zijn.

VORMEN VAN INTENSIEVE VRIJWILLIGERSZORG

Binnen Mezzo zijn drie typen organisaties actief op het gebied van intensieve vrijwilligerszorg:

- Organisaties voor Vrijwillige Thuishulp (VTH): dit is hulp van een vaste vrijwilliger aan iemand met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking of chronische ziekte; jong of oud. De vrijwilligers bieden praktische hulp. Ook kunnen ze ingezet worden om mantelzorgers te ondersteunen.
- Organisaties voor Buddyzorg: een buddy ondersteunt iemand met een ernstige, chronische of levensbedreigende ziekte. Ze helpen de ander om hier beter mee om te gaan en zijn of haar zelfstandigheid te vergroten. Ze zijn vooral gesprekspartner en bieden een luisterend oor of helpen bij het opbouwen van een sociaal netwerk.
- Vriendendienst: deze organisaties zetten vrijwilligers in bij iemand met psychische of psychiatrische problemen. Een maatje 'is er gewoon' of gaat samen met de ander op stap. De vrijwilligers helpen om contacten te leggen en om zo sociaal isolement te voorkomen of te doorbreken.

VRAAG EN AANBOD BIJ VRIJWILLIGERSZORG

In tegenstelling tot het onderwerp mantelzorg, is er geen onderzoek verricht naar de vraag naar vrijwilligerszorg.

Op basis van de ervaringen in de praktijk komt Mezzo tot de volgende uitgangspunten:

- 0,12 % van de bevolking heeft een ziekte of handicap en een hulpvraag waarvoor de Vrijwillige Thuishulp, Buddyzorg of Vriendendienst een antwoord kan bieden;

- 0,25 % van de bevolking is overbelaste mantelzorg en kan behoefte hebben aan overname van zorg door een zorgvrijwilliger.

SAMENHANGEND PAKKET

Mezzo vindt dat gemeenten ervoor moeten zorgen dat er een samenhangend pakket aan vrijwilligerszorg beschikbaar is en blijft voor hulpvragers en mantelzorgers.

Mezzo en de organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg vragen daarom het volgende aan gemeenten⁹:

- een eigen plaats in de zorg
- professionele coördinatie
- structurele financiering
- (inter)lokale samenwerking en afstemming
- goede PR, omdat dit vrijwilligerszorg stimuleert

WACHTLIJSTEN

Mezzo vindt dat iedere hulpvrager en mantelzorger die vraagt om de inzet van een vrijwilliger en voor wie deze vorm van ondersteuning uitkomst biedt deze vrijwilliger ook beschikbaar zou moeten zijn.

Helaas bestaan in veel regio's in het land wachtlijsten. In sommige regio's zijn deze beperkt, maar soms ook is verdubbeling van het aantal beschikbare vrijwilligers noodzakelijk om te voldoen aan de vraag. In 2007 werd het totale tekort aan vrijwilligers landelijk geschat op zo'n 4.000 hulpvragers.

FINANCIERING VAN VRIJWILLIGERSZORG

Mezzo pleit voor:

- *Behoud van opgebouwde expertise.* Mezzo pleit voor behoud van het aanbod aan informele zorg en van de succesvol opgebouwde expertise bij de organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg. Bestaande, goed werkende voorzieningen moeten de basis zijn voor verdere versterking.
- *Voldoende volumegroei.* Om te kunnen voldoen aan de toenemende vraag naar vrijwilligerszorg is een verdere groei noodzakelijk. Mezzo vindt dat ten minste de wachtlijsten weggewerkt moeten worden. Dit vraagt om een volumegroei van tenminste 30%¹⁰;

⁹ uit: het *manifest voor de intensieve vrijwilligerszorg*

¹⁰ Jaarlijks wordt er voor zo'n 3500 mensen bemiddeld. De vraag in Nederland ligt nu op circa 4800 per jaar, waardoor er een forse wachtlijst bestaat. Daarnaast is er sprake van een aanzienlijke nog verborgen vraag. Deze cijfers zijn afkomstig van de Vriendendiensten. Het aantal koppelingen tussen een client en een vrijwilliger ligt voor de Vrijwillige Thuiszorgorganisaties hoger.

5. Meer informatie

ENKELE INTERESSANTE WEBSITES

www.mezzo.nl
www.handjehelpen.nl
www.mantelzorg.nl
www.jongerenzorgen.nl
www.invoeringwmo.nl
www.eiz.nl
www.werkenmantelzorg.nl

NASLAGWERK

Kijk op informele zorg, SCP 2005
Mantelzorg, over de hulp van en aan mantelzorgers, SCP 2003
Mantelzorg in getallen, SCP 2003
Kijk op www.scp.nl

ADVIES

Kijk op www.mezzo.nl voor een organisatie bij u in de buurt. Gemeenten, lidorganisaties van Mezzo en zorgaanbieders kunnen ook een afspraak maken met een regioconsulent van Mezzo. De regioconsulent kent de situatie in de eigen regio en kan u adviseren over het Wmo-beleid in uw gemeente, of u op weg helpen naar goede voorbeelden in andere delen van Nederland.

De regioconsulenten:

Noord- en Zuid-Holland
Hanna Blankevoort
Tel. 06-30150740
h.blankevoort@mezzo.nl

Groningen, Friesland, Drenthe, Flevoland
IJsbrand van der Krieke
Tel. 06- 27517202
ij.vanderkrieke@mezzo.nl

Zeeland en Noord-Brabant
Moniek Lommen
Tel. 06- 20347859
m.lommen@mezzo.nl

Gelderland, Overijssel, Utrecht, Limburg
Jan Schepers
Tel. 06-11411032
j.schepers@mezzo.nl

MANTELZORGLIJN

De *Mantelzorglijn* geeft steun, informatie en advies aan mantelzorgers, maar ook aan beroepskrachten en andere geïnteresseerde. De *Mantelzorglijn* is elke werkdag bereikbaar tussen 9.00 en 16.00 uur op nummer 0900 20 20 496 (€ 0,10 p/m) of via mantelzorglijn@mezzo.nl

6. Over Mezzo

Mezzo is de landelijke vereniging voor mantelzorgers en vrijwilligerszorg. Samen met haar 250 lidorganisaties maakt Mezzo zich sterk voor goede ondersteuning van mantelzorgers en de vrijwilligerszorg.

De lidorganisaties zijn:

- Steunpunten Mantelzorg: organisaties waar mantelzorgers terecht kunnen voor persoonlijk advies, informatie, praktische en emotionele steun, cursussen en lotgenotencontact.
- Platforms Belangenbehartiging Mantelzorg: organisaties die opkomen voor de belangen van mantelzorgers op regionaal en lokaal niveau.
- Organisaties voor Vrijwillige Thuishulp: organisaties voor vrijwilligers hulp geven aan iemand met een lichamelijke en/of verstandelijke handicap; jong of oud. De vrijwilligers bieden praktische hulp. Ook kunnen ze ingezet worden om mantelzorgers te ondersteunen.
- Organisaties voor Buddyzorg: organisaties die buddy's inzetten bij iemand met ernstige, chronische of levensbedreigende ziekte. Ze helpen de ander om hier beter mee om te gaan en zijn of haar zelfstandigheid te vergroten. Ze zijn vooral gesprekspartner en bieden een luisterend oor of helpen bij het opbouwen van een sociaal netwerk.
- Vriendendienst: organisaties die vrijwilligers inzetten bij iemand met psychische of psychiatrische problemen. Een maatje 'is er gewoon' of gaat samen met de ander op stap. De vrijwilligers helpen om contacten te leggen en om zo sociaal isolement te voorkomen of te doorbreken.

Het werk van Mezzo valt uiteen in twee functies:

BELANGENBEHARTIGING

Mezzo is de spreekbuis van mantelzorgers en organisaties die mantelzorgers ondersteunen of vrijwilligers inzetten (Steunpunten Mantelzorg en organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg)

Mezzo en haar lidorganisaties kennen de knelpunten en problemen waar mantelzorgers mee te maken krijgen en brengen deze onder de aandacht bij beleidsmakers (op landelijk, regionaal en lokaal niveau)

ONDERSTEUNING

Mezzo en haar lidorganisaties geven voorlichting, informatie, advies en praktische ondersteuning.

Landelijk is er de Mantelzorglijn, hét informatiepunt op het gebied van mantelzorg. De medewerkers van de Mantelzorglijn van Mezzo beantwoorden vragen van mantelzorgers en beroepskrachten die betrokken zijn bij mantelzorg (telefoon 0900-20 20 496, op werkdagen tussen 9.00 en 16.00 uur, € 0,10 p/m of mantelzorglijn@mezzo.nl)

Mezzo geeft ook sociaal-juridisch advies aan mantelzorgers en aan haar lidorganisaties.

Daarnaast geeft Mezzo diverse brochures en magazines uit en heeft ze een aantal websites.

Mezzo organiseert, soms samen met andere organisaties, landelijke en regionale ontspannings- en ontmoetingsactiviteiten. Deze respijtactiviteiten voor mantelzorgers bestaan uit zowel één- als meerdaagse arrangementen. Mantelzorgers komen op adem, zijn even los van de zorg. Ze kunnen ervaringen uitwisselen en vaak zijn er educatieve elementen. Vooral bij de meerdaagse arrangementen leren mantelzorgers beter om te gaan met de zorg.

Op 10 november organiseren meer dan 200 Steunpunten Mantelzorg en andere organisaties de Dag van de Mantelzorg. Deze organisaties worden ondersteund door Mezzo.

De lidorganisaties die bij Mezzo zijn aangesloten krijgen ondersteuning met informatiemateriaal, landelijke wervings- en informatiecampagnes en scholing. De regioconsulenten van Mezzo geven onder meer organisatieadvies en ondersteuning aan de lidorganisaties, maar ze geven soms ook rechtstreeks advies aan gemeenten over bijvoorbeeld de Wmo of zijn betrokken in projecten rond samenwerking.

VLEEGWIEL

MANTELZORGONDERSTEUNING

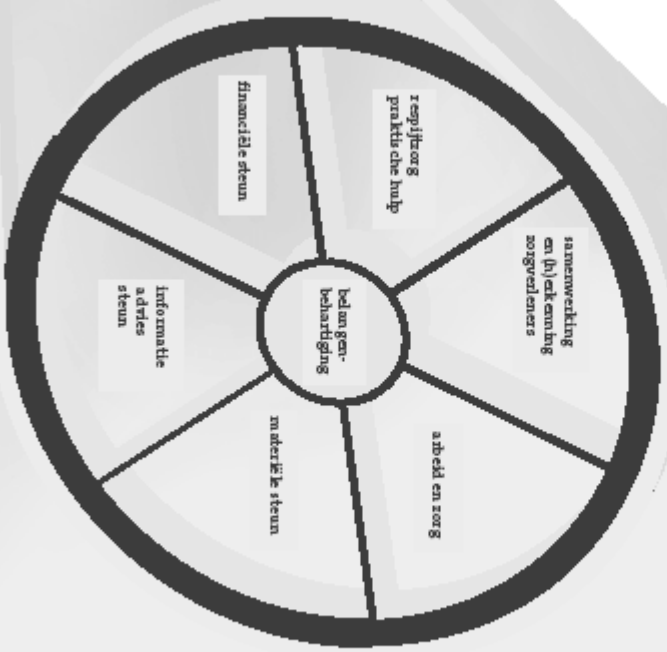
De maatschappij vraagt meer eigen verantwoordelijkheid en zorg in eigen kring. Mantelzorg is daarin van onschatbare waarde. Maar we moeten er energie in steken om mantelzorg mogelijk te blijven maken. Beleidsmakers, aanbieder en financiers moeten in beweging komen om een pakket van voorwaarden en voorzieningen ter ondersteuning van mantelzorg te realiseren. Dit pakket moet gevarieerd zijn en bestaan uit:

- belangenbehartiging
- informatie, advies, steun
- samenwerking met en (h)erkenning door zorgverleners
- respijtzorg, praktische hulp
- maatregelen voor de combinatie van arbeid en zorg
- financiële steun
- materiele steun

De kosten van mantelzorgondersteuning zijn aanzienlijk lager dan de kosten van formele zorg die nodig zou zijn als mantelzorg wegvalt. Het werkt als een vliegwiel: met relatief geringe investeringen in ondersteuning kan mantelzorg de grote betekenis voor de samenleving behouden.

mantelzorg is meer dan gebruikelijke zorg in eigen kring:

- een werkend echt paar zorgt voor hun zoon met een verstandelijke beperking
- een 16-jarig meisje neemt veel zorg op zich voor haar moeder die een psychiatrische aandoening heeft
- een gepensioneerde man zorgt voor zijn ernstig zieke vrouw
- een moeder van opgroeiende kinderen zorgt voor haar dementende vader

Integraal beleid

Mantelzorgbeleid maakt deel uit van veel andere beleidsgebieden:

- zorg
- wonen
- welzijn
- arbeid en inkomen
- emancipatie
- onderwijs

Mantelzorgondersteuning is een gedeelde verantwoordelijkheid van diverse partijen:

- overheden (lokaal, provinciaal, nationaal)
- aanbieders zorg en welzijn (breed scala)
- financiers
- indiëkstellers
- werkgemers
- opleiders
- belangbehangers

Deze partijen/actoren moeten het pak het mantelzorgondersteuning in samenhang realiseren, in de vorm van:

- beleid
- maatregelen
- voorwaarden
- richtlijnen
- voorzieningen
- instrumenten en rovoort

Alle actoren spelen ook een rol bij het informeren en bewustmaken van:

- burgers in het algemeen
- mantelkorgers in het bijzonder
- betrokken beleidmakers, hulpverleners en andere deskundigen

belangenbehartiging

wat? de stem en belangen van mantelkorgers op nationaal en lokaal niveau voor het wettelijk brengen mantelkorgers, LCT Zorg, regionale mantelkorgorganisaties (platforms), patiëntorganisaties, nationale, provinciale en lokale overheden

hoe? b.v. inspraak, raadpleging, enquête, publiciteit

informatie, advies, steun

wat? mantelkorgers en zorgverlener bewusstmaken van het belang van en informeren over mogelijkheden van mantelkorgondersteuning

wie? LCT Zorg, steunpunten mantelzorg/informele zorg, patiënten-/cliëntorganisaties, gemeenten, zorg-/hulpverleners (h usarts, maatschappelijk werk, consulenten-KIAGG, -MIE, -ouderen)

hoe? b.v. Mantelzorglijn, lotgenotencontact, educatie, recreatie, gidsen, folders, weblogs, informatiehoor

respijtzorg, praktische hulp

wat? tijdelijke overname van mantelkorg (respijtzorg) en praktische dienstverlening

wie? professionele en vrijwillige aanbieders van zorg en welzijn, gemeenten, steunpunten mantelzorg, indicatiemanager, zorgverzekeraars

hoe? b.v. bageethuis, ontmoetingscentrum, oppas thuis, noodopvang, vrijwillige palliatieve thuiszorg, welzijnsdiensten, huishoudelijke zorg, thuiszenderst, maaltijdservice, boodschappen dienst

afheid en zorg

wat? voorwaarden en maatregelen om arbeid en zorg te combineren

wie? rijk, gemeenten, werkgemers(organisaties), vakbonden, arbeidsteren

hoe? b.v. levensloopregeling, Wet werk en bijstand, CAO (verlofmogelijkheid), flexibele werktijden, bedrijfsgebonden regelingen, mantelkorgmakelaar, gemaksdiensten, voorlichting

financiële steun

wat? vergoedingen van kosten en compensatie van gedeelde inkomsten in verband met het verlenen van mantelzorg

wie? rijk, gemeenten, zorgverzekeraars

hoe? b.v. fiscale compensatie, pensioengebonden budget, vergoeding van onkosten (telefoon, reis)

materieel steun

wat? hulpmiddelen en randvoorwaarden bij mantelkorgtaken

wie? gemeenten, woningcorporaties, zorgorganisaties, zorgverzekeraars, research

hoe? b.v. tillift, alarmering, domotica e-zorg/canicare, parkeervergunning, collectief vraagafhankelijk vervoer, mantelkorgwoning

samenwerking en (h)erkenning zorgverleners

wat? bewusstmaken, signaleren en beantwoorden van behoeften van mantelkorgers op het gebied van samenwerking en ondersteuning

wie? vrijwillige hulpverlening, beroepsmatige hulpverlening (h usarts, verpleging, verzorging, maatschappelijk werk, begeleiding), opleidingen, indicatiemanager

hoe? b.v. modules in initiale opleidingen, bij- en nascholing, methodieken, houding